

اهمیت شرعی و قانونی عمل به نیت و اقفان

اصل بنیادین وقف، بر محوریت نیت و اقف استوار است. بر اساس آموزه‌های اسلامی و قوانین مربوط به وقف، عمل به نیت و اقفان، امری ضروری و تخلف از آن، غیر مجاز تلقی می‌شود. این امر، از دو منظر مهم است: نخست، حفظ حقوق و اقفان و احترام به اراده آنان و کمک به موقوف علیهم دوم، تضمین بهره‌برداری صحیح و کارآمد از موقوفات در جهت اهداف مورد نظر و اقفان.

مقام معظم رهبری، در دیدار با مسئولان اوقاف کشور، با تأکید بر اهمیت این موضوع، فرمودند: «... مهم‌ترین مسئله در وقف، عمل امینانه نسبت به موضوع وقف است...». این سخن، بیانگر حساسیت بالایی رهبری نسبت به این مسئله و تأکید ایشان بر لزوم امانت‌داری در قبال موقوفات است. همچنین، تولیت معزز آستان قدس رضوی، بارها بر این نکته تأکید کردند: «... وظیفه داریم به عنوان امانتداران، به انجام کلمه به کلمه وقف‌نامه‌ها و نیت و اقفان اهتمام بورزیم...». این سخنان، نشان دهنده تعهد تولیت معزز به حفظ حقوق و اقفان و عمل دقیق به نیت آنان است.

بودجه موقوفاتی، به عنوان ابزاری مدیریتی، به منظور تخصیص بهینه عواید موقوفات بر اساس نیت و اقفان و متن وقف‌نامه‌ها تدوین می‌شود. این بودجه، در واقع، نقشه راهی است که بر اساس آن، درآمد‌های حاصل از رقبات موقوفاتی، متناسب با اهداف تعیین شده در وقف‌نامه‌ها، صرف می‌شود. به زبان ساده، بودجه موقوفاتی، میزان درآمد هر موقوفه را تعیین کرده و بر اساس نیت و اقفان، آن را به فعالیت‌های مختلف اختصاص می‌دهد. هدف اصلی از تدوین بودجه موقوفاتی، اجرای دقیق نیت و اقفان، حفظ و افزایش بهره‌وری موقوفات و تخصیص بهینه منابع مالی است.

فرایند تدوین بودجه موقوفاتی

فرایند تدوین و تصویب بودجه موقوفاتی، فرایندی نظام‌مند و زمان‌بر است که از نیمه دوم هر سال آغاز شده و تا پایان سال به طول می‌انجامد. این فرایند، شامل مراحل زیر است:

دریافت گزارش‌های عواید:

در ابتدای هر دوره مالی، حوزه‌های بهره‌بردار موقوفات، گزارش‌های دقیقی از میزان عواید هر موقوفه به مدیریت نظارت بر موقوفات ارائه می‌دهند. این گزارش‌ها، شامل جزئیات مربوط به نوع موقوفه، میزان درآمد و سایر اطلاعات مرتبط است.

کسر هزینه‌ها:

پس از دریافت گزارش‌های عواید، هزینه‌های مربوط به حفظ، نگهداری، بازسازی و توسعه موقوفه و... از درآمدها کسر می‌شود. این هزینه‌ها، شامل هزینه‌های جاری، تعمیرات، سرمایه‌گذاری و سایر هزینه‌های ضروری است.

بررسی وقف‌نامه‌ها:

در این مرحله، متن وقف‌نامه‌های مربوط به هر موقوفه، به دقت مطالعه شده و نیت

یا به ملکیت اشخاص درآمده، صورت‌برداری و همراه با دلایل و مستندات به سازمان اوقاف و امور خیریه اعلام و موضوع را به کمیسیونی مرکب از فقهای صاحب نظر که زیر نظر نماینده ولی فقیه در سازمان اوقاف و امور خیریه تشکیل می‌شود، ارجاع و نهایتاً کمیسیون مذکور، نظر خود را در مورد جواز یا عدم جواز شرعی فروش یا تبدیل رقبات اعلام کند. چنانچه در این کمیسیون عدم جواز فروش رقبات وقفی محرز می‌شود، نظریه کمیسیون به تأیید و تصویب نماینده ولی فقیه و سرپرست سازمان اوقاف و امور خیریه می‌رسد و به سازمان ثبت اسناد و املاک کشور اعلام می‌شود تا نسبت به بطلان سند در سوابق ثبتی و دفاتر مربوطه اقدام کرده و سند جدید را به نام موقوفه به ثبت برسانند. برابر ماده ۱۶ قانون مذکور، مقررات این آیین نامه شامل موقوفات آستان قدس رضوی و حضرت معصومه (س) و حضرت احمد بن موسی (ع) و سایر موقوفاتی که متولیان آنها منصوب از طرف ولی فقیه باشند، می‌شود. در آستان قدس رضوی این کمیسیون با محوریت مدیریت نظارت بر موقوفات و متشکل از چند فقیه عادل تشکیل و با بررسی اسناد و مستندات، ۴۷ موقوفه به دامن وقف برگردانده شد.

شورای فقهی آستان قدس رضوی

شورای فقهی آستان قدس رضوی به عنوان یک نهاد مشورتی، در زمینه موقوفات فعالیت داشته و سوالات فقهی را مورد بررسی قرار داده و پاسخ می‌دهد. این شورا متشکل از ۹ فقیه مختلف از استان‌های تهران، قم و خراسان رضوی است که به عنوان بازوی مشورتی تولیت معزز آستان قدس رضوی سوالات فقهی ارجاع شده در حوزه موقوفات، مورد بررسی و تتبع دقیق فقهی قرار داده و پاسخ آنها را به تولیت ارائه می‌دهند. این سوالات عمدتاً مربوط به تفسیر عبارات وقف‌نامه‌ها مخصوصاً در حوزه تعیین مصداقی اجرای نیت، بررسی مسائل مستحدثه وقف و مشخص کردن اقرب به نیت و اقفان در موقوفات متعذر المصرف است؛ چرا که ممکن است در حال حاضر امکان اجرایی شدن برخی از نیت به تناسب شرایط زمانی یا مکانی مطرح شده در وقف‌نامه وجود نداشته باشد.

ساز و کار عمل به نیت و اقفان

آستان قدس رضوی، از دیرباز با تکیه بر موقوفات و نذورات، طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های مذهبی، فرهنگی و خدمات اجتماعی و اقتصادی را آغاز کرده است. یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های متولیان آستان قدس در ادوار مختلف پس از انقلاب اسلامی، رعایت دقیق نیت و اقفان و عمل امینانه به مفاد وقف‌نامه‌ها است. در این راستا، مدیریت نظارت بر موقوفات آستان قدس رضوی به عنوان نهادی تخصصی، مسئولیت سنگین و خطیری در این موضوع بر عهده دارد.

این مدیریت، با تدوین و ابلاغ بودجه موقوفاتی، ساز و کار نظام‌مند برای تخصیص عواید موقوفات بر اساس نیت و اقفان فراهم می‌کند. در این بخش تلاش می‌شود تا ضمن بررسی دقیق این فرایند، به ابعاد گوناگون و اهمیت اجرای نیت در آستان قدس رضوی پرداخته شود.